

УДК 378.637:378.147

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Лариса Ткачук

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
вул. Садова, 2, 20300 Умань, Україна*

Демократичні та гуманістичні процеси в Україні сприяють детермінації педагогічних методів, що пов'язані з особистісно орієнтованою, творчо-інноваційною діяльністю майбутнього вчителя. З'ясовано можливості нових педагогічних технологій в активізації пізнавальної діяльності студентів педагогічних університетів.

Ключові слова: активізація, пізнавальна діяльність, інноваційні технології.

Активна розбудова Української держави, здійснення нової соціально-економічної політики, відродження та подальший розвиток духовно-моральної культури, необхідність відповідності освіти запитам суспільства згідно із світовими досягненнями науки зумовлюють потребу розв'язання одного із стратегічних завдань модернізації освіти – створення умов для формування активної, самостійної, творчої особистості, реалізації та самореалізації кожною людиною своїх сутнісних сил у різних видах діяльності. Про це зазначено в Законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, Державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI століття”), Національній доктрині розвитку освіти, Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи, Концепції національного виховання.

Роль учителя у розв'язанні цієї проблеми слушно вважають провідною. З огляду на це особливої актуальності в наш час набуває питання формування особистості майбутнього вчителя, головними характеристиками якого є компетентність, високий рівень духовної культури, гуманізм, емпатія, комунікабельність, організаторський талант. Усе це зумовлює здійснення таких змістових компонентів педагогічної підготовки: особистісно-гуманітарна організація; системне бачення результатів педагогічної діяльності; психолого-педагогічне діагностування; формування рефлексивної і комунікативної культури; оволодіння методикою творчої роботи та інноваційної діяльності; розвиток організаторських здібностей і управління навчально-виховним процесом.

Практичне вирішення цього завдання потребує докорінного поліпшення професійної підготовки вчителів. Наукова організація навчального процесу передбачає поступовий перехід до нових організаційних форм, які дають можливість поетапно модернізувати процес навчання на основі використання сучасних досягнень науки і техніки.

Різні аспекти підготовки майбутнього вчителя перебували в центрі уваги багатьох учених (Ф. Н. Гноболін, О. В. Киричук, Н. В. Кузьміна, І. О. Синиця, В. О. Сластьонін, Р. І. Хмелюк, О. І. Щербаков та ін.).

Запорукою впровадження педагогічних технологій є наукові доробки вчених, які розробили загальну методологію досліджень, пов'язаних із удосконаленням навчально-виховного процесу – Ю. К. Бабанський, С. І. Гончаренко, І. А. Зязюн, Н. Ф. Тализіна, М. Д. Ярмаченко; з інформатизацією освіти – Б. С. Гершунський, Є. І. Машбиць, Б. Скіннер; з реалізацією модульного підходу в навчально-виховному процесі – А. М. Алексюк, В. Оконь, Дж. Рассел, А. В. Фурман, з впровадженням інтерактивних технологій навчання – В. В. Котов, Х. Й. Лійметс, О. М. Пехота, Л. І. Пироженко, О. І. Пометун, О. Я. Савченко, І. М. Чередов.

Відповідно до сучасної парадигми виховання сьогодні найперспективнішими завданнями педагогів є спрямування їхніх зусиль на ініціювання процесів самоосвіти, саморозвитку і самовиховання, тобто організації “саморуку” людської особистості в її розвитку і життєдіяльності. Зважаючи на це, актуалізується проблема створення такого процесу діяльності вищої школи, в якому студент навчається творити себе, змінюватися, удосконалюватися, впливати на створення умов свого життя, підвищувати його якісний рівень і в кінцевому підсумку стає творцем – життєтворчою особистістю.

Джерела для формування позитивної Я-концепції, базових установок і поведінки можуть бути знайдені, якщо вдасться створити клімат, який полегшує відкриття внутрішніх ресурсів особистості. Йдеться про сприятливі умови її зростання і розвитку. Ці умови без перешкод можуть бути відтворені у вузькому колі педагогічної взаємодії на рівні “викладач-студент”. До речі, саме такі комфортні, обопільно корисні взаємини і виникають, коли навчально-виховний процес базується на новітніх методологічних засадах.

Мета статті полягає в обґрунтуванні значущості найефективніших освітніх технологій, що забезпечують розв'язання проблеми активізації пізнавальної діяльності студентів педагогічних університетів.

Аналіз та узагальнення психолого-педагогічних та методичних напрацювань свідчить, що впровадження інноваційних технологій у практику навчання зумовлене, насамперед, реальною необхідністю змін у змісті освіти, спрямованих на особистісно орієнтований підхід до суб'єкта навчально-

виховної діяльності, підвищення ефективності процесу засвоєння знань і забезпечення раціональної організації самостійної роботи.

Тривалий час технологічний підхід не використовували у вітчизняній практиці. Перші спроби належать Г. А. Ільїній та М. В. Кларіну [4], які, аналізуючи іноземний досвід, акцентували на навчанні на підставі дискусії, гри, дослідження. Різні групи освітніх технологій класифікує за певними ознаками та розкриває їхню сутність О. М. Пехота [5].

Сучасна освітня ситуація вимагає нових технологій підготовки студентів до майбутньої професії, які б забезпечували творчу самореалізацію в соціокультурному просторі, розвивали теоретичний та емпіричний стиль мислення. Ми є свідками того, як традиційна модель освіти, спрямована лише на передачу знань, умінь та навичок, втрачає свою перспективність. Діяльність викладача вищої школи зазнає переорієнтації від інформаційного до організаційного в керівництві самостійною навчально-пізнавальною, науково-дослідною і професійно-практичною діяльністю студентів із використанням інноваційних технологій.

Для інноваційних педагогічних технологій характерні варіативність методик, що активізують розумову діяльність студентів; чіткість дидактичної мети у формі рольової перспективи; структурування навчальної інформації у вигляді імітаційно-ігрової та проблемно-ситуаційної моделі; поєднання різноманітних видів навчання (проблемного, програмованого, ігрового, діалогічного, модульного та ін.); використання активних форм і методів навчання; залучення студентів до активної діяльності через програвання навчальних ролей і пошук виходу із проблемних ситуацій; опора на творчий потенціал та індивідуальні можливості і здібності студентів; педагогічна взаємодія, співпраця і співтворчість у системі стосунків “викладач – студент”; свобода вибору ролей, завдань-ситуацій і забезпечення кожному студенту успіху в навчальному процесі [6].

Інноваційні дидактичні пошуки побудови навчального процесу в сучасній педагогіці ґрунтуються на такій пошуково-навчальній діяльності, яку умовно називають надпредметною. Вона є особливим типом навчальної діяльності, яку спрямовують на організацію навчального пізнання в контексті набуття студентом нового власного досвіду. Серед різновидів надпредметної навчальної діяльності, які вводять у навчальний процес інноваційні дидактичні пошуки, І. А. Зязюн виокремлює такі:

- дослідницьку теоретико-пізнавальну (постановка проблеми, висунання і перевірка гіпотез, генерація ідей тощо);
- дискусійну (виявлення і порівняння поглядів, позицій, підбір і подання аргументації тощо);
- моделювальну – в предметно-змістовному (імітаційна гра) і соціально-психологічному (рольова гра) плані;

- рефлексивну – у гносеологічному і почуттєво-особистісному плані (інтелектуальна, естетична рефлексія).

Він акцентує, що важливою рисою використання надпредметної навчальної діяльності у сучасних дидактичних розробках є рефлексивний характер її введення у навчальний процес і в зміст освіти [2].

Розвиток рис творчої особистості відбувається у психологічно повноцінній творчій діяльності та соціальній поведінці. Зважаючи на це, домінуючі у традиційній вищій школі інформаційні види навчальної діяльності, пов'язані з механічною передачею та засвоєнням знань, повинні бути підпорядковані і введені у соціально та особистісно більш значущі продуктивні творчі види діяльності.

Проте реалії педагогічної практики ще значно відрізняються від цих вимог. Особливо цінними для побудови навчального процесу в сучасній вищій школі є дидактичні пошуки науковців під керівництвом академіка А. М. Алексюка, які запропонували модульно-тьюторську систему навчання, яка "головним своїм призначенням повинна мати таку зміну організаційних засад педагогічного процесу у вищій школі, яка б забезпечила суттєву його демократизацію, умови для дійсної зміни місця студента у навчанні (перетворення його з об'єкта в суб'єкт цього процесу), надала б навчально-виховному процесу необхідної гнучкості, запровадила б у дію принцип індивідуалізації навчання" [1, с. 4].

Засвоєння модуля розпочинається оглядово-установчою лекцією. Далі – індивідуальна самостійна навчальна робота, консультації, потім кілька групових тьюторських занять за опрацьованими джерелами, що впроваджені замість традиційних семінарських занять і становлять зміст модуля.

Організаційно кожне тьюторське заняття охоплює три-чотири види навчальної роботи, серед яких два є постійними (невелика письмова робота та дискусія за змістом опрацьованих джерел), інші – змінними (аналіз ситуацій, розв'язання педагогічних задач, евристична бесіда, рольові та ділові ігри тощо) [1].

Ключовим елементом тьюторського заняття є дискусія, яка координує думки окремих осіб, стимулює учасників дискусії чітко і точно висловлюватися. Полеміка під час дискусії зумовлює власні роздуми, дає змогу по-новому переосмислити ідею, проблему, відкриває нові сторони обговорюваних питань, які могли залишитись поза увагою студента у процесі підготовки до занять.

Активна участь у дискусії сприяє самостійності мислення, формує впевненість, комунікативні навички, культуру спілкування, уміння толерантно ставитись до думки іншого, уміння слухати і поважати думку опонента. Це школа спілкування-діалогу, метод критичного засвоєння знань.

Виправдовує себе і така форма обговорення проблеми, як диспут. Мета диспуту – формулювати оціночні судження, утвердження світоглядних позицій.

Досвід роботи свідчить, що для ефективного впровадження модульно-тьюторської системи необхідно додатково озброїти педагога такими вміннями:

- етичної підтримки і захисту учасників диспуту;
- створення позитивного психологічного клімату;
- створення ситуацій успіху.

Отже, можна констатувати, що впровадження тьюторської системи вимагає ґрунтовної психологічної, методичної підготовки педагога, уміння здійснювати проектування педагогічного процесу з метою правильного визначення вихідних умов заняття, обґрунтування його логічної структури, дозування навчального матеріалу і вибору оптимальних бінарних дій суб'єктів процесу навчання.

Сенс розробки та впровадження інтерактивних технологій в процес підготовки вчителя полягає в активізації пізнавальної активності студентів, підвищенні інтересу до навчальних занять. Завдяки їм у майбутніх учителів створюється установка на творчу професійну діяльність, на постійний пошук. Створюються умови для формування професійно значущих рис, що виявляються в умінні керувати своїм емоційним станом, формуються оперативні професійні вміння, попереджується втома, створюється комфортне середовище для навчання і виховання майбутнього педагога [6].

Інтерактивні методики передбачають спільне навчання (навчання у співпраці: і студенти, і викладач є суб'єктами навчання). Студенти заглиблюються в атмосферу ділового співробітництва, викладач виступає лише в ролі досвідченішого організатора навчального процесу. Усі учасники освітнього процесу взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно розв'язують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії своїх колег і свою власну поведінку. Інтерактивні методики дають змогу впливати не тільки на свідомість людини, але на її почуття, емоції, вольові якості, тобто охоплюють у процес навчання "цілісність людини".

До найбільш ефективних інтерактивних методик можна віднести "Діалог", "Синтез думок", "Спільний проект", "Пошук інформації", "Коло ідей (Раунд Робін, Кругова система)", "Навчаючи – учусь", "Джиг-со", "Метод-прес", які забезпечують теоретичну і практичну підготовленість студента до творчого застосування знань, умінь і навичок у професійній діяльності [7].

Використовуючи модель групової творчої діяльності та навчального дослідження, застосовуємо відомий метод групової генерації ідей – "Мозкової атаки".

Творчі завдання, на відміну від традиційних, розрахованих на репродуктивність, вимагають від учасників не простого відтворення інформації, а творчості, оскільки охоплюють елементи невідомого і мають здебільшого декілька (інколи безліч) “правильних відповідей”. Інколи “правильна відповідь” є невідома.

Проблемне завдання становить зміст, основу будь-якої інтерактивної методики. Навколо нього створюється атмосфера ділового зацікавленого спілкування всіх учасників навчального процесу, зокрема викладача. Таке завдання (особливо практичне, яке моделює майбутню професійну діяльність) наповнює практичне навчання змістом, розвиває мотиваційну сферу студентів.

Робота в малих групах надає всім учасникам можливість діяти, практикувати навички співпраці, міжособистісного спілкування зокрема, оволодіння прийомами активного слухання, вироблення загального рішення, формує майстерність розв’язання педагогічних завдань, конфліктів.

Перспективним шляхом модернізації педагогічної освіти є впровадження інноваційних рефлексивно-предметних ігрових технологій, які є основним прийомом на інтерактивних заняттях. У рольовій грі учасникам пропонують “зіграти” іншу людину або “розіграти” певну проблемну ситуацію. Залучення студентів у рольові та ділові ігри, імітаційне моделювання педагогічних ситуацій дає змогу шляхом активної взаємодії між студентами приймати рішення, засвоювати конкретні професійні уміння. Крім того, ділова гра сприяє створенню невимушеної, неформальної атмосфери на заняттях, відвертих, доброзичливих і довірливих стосунків між студентами та викладачами.

Ці методики сприяють розвитку комунікативних навичок, навичок критичного мислення, розв’язання проблем, відпрацювання різних варіантів поведінки в проблемних ситуаціях, вихованню розуміння, співчуття до інших людей.

Використовуючи ці інтерактивні методики, ми розвиваємо й активізуємо у студентів їхні творчі можливості, розвиваємо критичне мислення, здатність мобілізувати свій інтелектуальний емоційний потенціал, спонукаємо їх до імпровізації, до використання незапланованих способів професійної комунікації, створюємо умови для інтелектуально-творчого самовираження студента, формуємо майстерність виявлення найтонших професійних умінь, навчаємо культури педагогічного спілкування, будуюмо гуманні стосунки з ними, створюємо умови для вираження потенційних можливостей кожного як учителя-майстра, аналізуємо якість засвоєння студентом теоретичних знань з певної навчальної дисципліни.

Модель підготовки студентів до використання інноваційних технологій в Уманському державному педагогічному університеті передбачає такі взаємопов'язані компоненти:

- поінформованість про інноваційну педагогічну технологію шляхом оволодіння змістом та методикою інноваційних педагогічних технологій, оволодіння технологією розробки та застосування педагогічних інновацій, визначення особистісної позиції щодо необхідності використання інноваційних педагогічних технологій на практиці;
- технологізованість у формуванні компетентності студентів щодо розробки та використання інноваційних педагогічних технологій;
- результативність підготовки студентів до використання інноваційних педагогічних технологій та її оцінка [3].

Проблемному викладу матеріалу сприяють лекція-дискусія, лекція з використанням елементів мозкової атаки, лекція з програванням конкретних педагогічних ситуацій, лекція з використанням ТЗН для зворотного зв'язку, лекція-провокація, лекція із запланованими помилками, лекція-візуалізація, лекція “удвох” та ін.

Такі методи активного навчання, як проблемна лекція, евристична бесіда, дискусія, диспут, конкурс, олімпіада, аналіз виробничої ситуації, аналіз критичної ситуації, розв'язування конфлікту, метод клініки, метод лабіринту, розігрування ролей, драматизація, дидактична і ділова гра, педагогічний театр, педагогічна “розвідка”, діалог, КВК, ретроспективний метод, метод незалежних характеристик, відкритих анкетувань, гра-тест, захист концепції, навчання дослідженню, розгорнуті бесіди та інші впливають на пізнавальну і мотиваційну сторони навчальної діяльності студентів, розвивають здатність до аналізу ситуації, знаходження ефективного вирішення проблеми, сприяють подоланню стереотипів мислення, усвідомленню власної установки в професійній діяльності, активізують творчу думку студентів, впливають на якість знань і умінь, успішність навчання, допомагають особистісному становленню як фахівця, формуванню важливих професійних рис (гуманності, толерантності, емпатійності, креативності).

1. *Алексюк А. М.* Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання: Навч. посібник. К., 1993.
2. *Зязюн І. А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії: Посібник. К., 2000.
3. Інтерактивні технології навчання: Метод. посіб. / О. І. Пометун та ін. Умань, 2003.
4. *Кларин М. В.* Инновации в обучении: Метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта. М., 1997.

5. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За ред. О. М. Пехоти. К., 2003.
6. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посіб. / О. М. Пехота, В. Д. Будах, А. М. Старева та ін. За ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. К., 2003.
7. *Пометун О., Пироженко Л.* Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. К., 2002.

**MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES FOR THE ACTIVATION
OF STUDENT COGNITIVE ACTIVITIES IN PEDAGOGICAL
UNIVERSITY**

Larysa Tkachuk

*Pavlo Tychyna State Pedagogical University of Uman'
Sadova Str., 28, UA – 20300 Uman', Ukraine*

Democratic and humanistic processes in Ukraine promote the determination of pedagogical methods, associated with personality oriented, creative, and innovative activities of the prospective teachers. The article defines the possibilities of new pedagogical technologies which could be used for activating the cognitive activities of the pedagogical university students.

Key words: activation, cognitive activities, innovative technologies.

**СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ДЛЯ
АКТИВИЗАЦИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ**

Лариса Ткачук

*Уманский государственный педагогический университет
имени Павла Тычины
ул. Садовая, 2, 20300 Умань, Украина*

Демократические и гуманистические процессы в Украине способствуют детерминизации педагогических методов, которые связаны с личностно ориентированной, творчески-инновационной деятельностью будущего учителя. Выявлены возможности новых педагогических технологий в активизации познавательной деятельности студентов педагогических университетов.

Ключевые слова: активизация, познавательная деятельность, инновационные технологии

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008